

УДК 903.2.02 : 688.932 (477.83)

Роман ЧАЙКА

КЕРАМІЧНІ ЛЮЛЬКИ ІЗ ЖОВКІВЩИНИ

Стаття присвячена історії виробництва керамічних люльок на Жовківщині. Подано загальну характеристику та виділено п'ять основних груп люльок, що вирізняються за формою, розмірами, кольором та орнаментом.

Ключові слова: керамічні люльки, мундштук, гончарі.

Історія керамічного виробництва, особливо гончарного, від давніх часів і до сьогодні в археологічних, етнографічних та інших виданнях добре вивчено і далі продовжують досліджувати. Однак, окремі його виробниці пізньосередньовічного часу: люльки, іграшки, кахлі, тощо ще не достатньо досліджені, починають все більш цікавити дослідників.¹ Темою статті є керамічні люльки для паління тютюну, які були зібрані місцевими жителями в селі Глиняне та археологічною експедицією історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка під час досліджень території Державного історико-архітектурного заповідника у м. Жовкві.

Уперше назва села "Глинське" згадується в актах з середини XV ст.² Безумовно, що назва села походить від покладів в цій місцевості особливої породи глини і характеризується природними умовами місцевості, при чому такими, що мали вирішальне значення для людей, які тут проживали в час виникнення топоніму. Поклади цієї глини залягають у глибинах Горійського масиву Розточчя у прошарках морських пісків найдавнішого мулу, відкладених 25-50 млн. років тому.

---

¹ Виногородська Л. До історії керамічного та скляного виробництва на Україні у XIV-XVIII ст. // Археологія. 1997. № 2. С. 129-146; Біляєва С., Виногородська Л., Сухобоков О., Ерзой В. Археологічні дослідження в Очакові // Археологічні відкриття в Україні в 1997-1998 рр. Київ, 1998. С. 56; Чекановський А. Керамічні люльки з розкопок 1992 р. в урочищі Гончарі-Кожум'яки в Києві // Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва. Київ, 1993. С. 116-119.

² Akta grodzkie i ziemskie. Lwow, 1889. T. XIV. № 2279. S. 294.

Керамічне виробництво в Глинську виникло до середини XVII ст.³ Це був період, коли в Європі поширилось куріння тютюну. Як масове явище, люльки побутували в основному у козацькому середовищі, завдяки тісним контактам запорозьких козаків через Крим з Туреччиною. Підставою для розвитку гончарного промислу були, як сказано вище, особливі породи глини, а також стародавні традиції керамічного виробництва. Виявлені під час археологічних досліджень гончарна майстерня по виготовленню і випалу горщиків та чисельний керамічний матеріал XII-XIII ст. в околицях села підтверджує про спадковість цього промислу.⁴

Частина люлек походить від присілку, яке сьогодні зветься Гончарі. Там знаходився відомий у Європі керамічний завод із виготовлення фаянсового посуду та інших глиняних виробів. Гончарі Глинські користувались доброю славою і неодноразово виставляли свою продукцію на крайових художньо-промислових виставках. З великим успіхом глинські вироби експонувалися на виставці у Відні. “Цей успіх підняв престиж фабрики на попит її продукції. Фабрика продає свої вироби в Краю і до Мультан (Молдавії - переклад), файки до Відня та Берліну”.⁵ У 1838 р. німецький кераміст Фрідріх Вольф, який співпрацював з фабрикою, отримує патент на винахід так званої червоної турецької люльки.⁶ Представлені у колекції люльки частково пошкоджені. Вони виготовлені з добре очищеної глини з мінімальним вмістом піску. Вироби формувались з двох складних і з’єднаних одна з одною половинок. У центральній частині чашечки, в яку напихався тютюн, знаходився невеликий отвір для втягування диму тютюну через дерев’яний мундштук. Діаметр отворів у чашечок коливався від 0,8 до 2 см. Люльки відрізняються за формою, розмірами, кольором та орнаментом: від простих, зовсім неорнаментованих, до вкритих майже суцільним орнаментом, від чашечки до чубика (відросток з боку чашечки), в який вставляли мундштук.

Саме за цими ознаками люльки з нашої колекції можна поділити на декілька груп.

Група – 1. Найбільшу групу складають люльки у вигляді зігнутої трубки з трохи вигнутим вінчиком чашечки. Всі вони виготовлені з білої глини з

³ Петрикова Ф. Глинські, Любича Королівська – центри фаянсового виробництва в Галичині в XIX ст. // Історична, мистецька, архітектурна спадщина Жовкви: проблеми охорони, реставрації та використання. Жовква-Львів, 1998. С. 118.; Mannowski T. Dzieja wytworzeni ceramicznych w Glinsku i Zołkwi // Biuletenuum Historii sztuki i kultury. Warszawa, 1947. S. 246-248, 251.

⁴ Чайка Р., Милян Т., Баран І. Археологічні розвідки та розкопки в околицях села Глинське // Археологічні відкриття в Україні 2001-2002 рр. Київ, 2003. С. 292.

⁵ *Encyklopedyja powszechna*. T. X. Warszawa, 1862. S. 75-77.

⁶ Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 80, оп. 33, спр. 33, арк. 36-41.

високим вмістом неоліну. Відросток у них безпосередньо переходить у чашечку. Чашечки по всій поверхні орнаментовані, особливо це стосується їх найменшої частини. (Див. рис. 1:1-6,4:2). На одній люльці знаходився орнамент у вигляді квіткових розеток. Інші люльки прикрашені повздовжніми лініями, насічками, листоподібним орнаментом. Окремі люльки прикрашені пелюсткоподібним орнаментом.

Група – 2. Наступна група представлена люльками, вкритими поливою – коричневого, темно-коричневого, світло-зеленого та зеленого кольорів. (Див. рис. 2:1-6,4:4). У цій групі є низка різновидів. Одна люлька має вгнуту чашечку подовгастої циліндричної форми. Відросток знаходився у нижній частині перпендикулярно до чашечки. Верхня частина її прикрашена чотирма врізними лініями. Дві люльки мають подовгасті мундштуки, похилені до чашечки. Одна з цих люльок оздоблена суцільними паралельними лініями тільки мундштука. Ще три екземпляри по формі майже повторюють люльки першої групи. Їхні чашечки орнаментовані у вигляді косопоподібних паралельних ліній.

Група – 3. До цієї групи відносять так звані турецькі люльки Вони виготовлені зі світло-коричневої добре відмуленої глини (Див. рис. 3:1-5,2:7). Відросток у них переходить до згину чашечки. Дві з цих люльок прикрашені у верхній частині чашечки горизонтальними, а одна – вертикальними врізними лініями. Одна з цієї групи люльок відрізняється від інших витонченістю, дуже гладкою поверхнею, лицева сторона якої прикрашена паралельними і вертикальними лініями та насічками. Вище люлька оздоблена розеткою у вигляді трьох розгалужених листочків.

Група – 4. Представлена двома екземплярами люльок з розширеною нижньою частиною чашечки (Див. рис. 3:6,7). Мундштук відносно чашечки заокруглений. Колір люльок – чорний. Одна із цих люльок прикрашена у верхній частині чашечки двома квіткоподібними узорами, розділеними двома паралельними лініями.

Група – 5. Остання група представлена одним екземпляром. У неї витягнута чашечка з розвинутим у верхній частині вінчиком назовні. Колір люльки світло-сірий (Див. рис. 4:3). Вищеописані люльки, подібні до виявлених на розкопках у Жовкві, Києві та інших містах України.

Отже, гончарі Глинські внесли значний вклад у розвиток української народної кераміки. Створили неповторний керамічний та фаянсовий посуд, який мав досконалі форми і завжди відповідав своєму призначенню. Вироби лише побутового призначення – люльки для куріння, вирізненні міцністю, орнаментациєю – все те, що дає підстави поставити ці речі побутового призначення поряд із кращими зразками аналогічних виробів України.

Roman CHAYKA

CERAMIC SMOKING PIPES FROM ZHOVKVA REGION

The article deals with a history of the ceramic smoking pipes production in Zhovkva region. The general characteristic of five main types of pipes was presented each different by form, size, color and ornament.

Key words: ceramic smoking pipe, mundshtыck, potter.

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2004

Прийнята до друку 03.09.2004

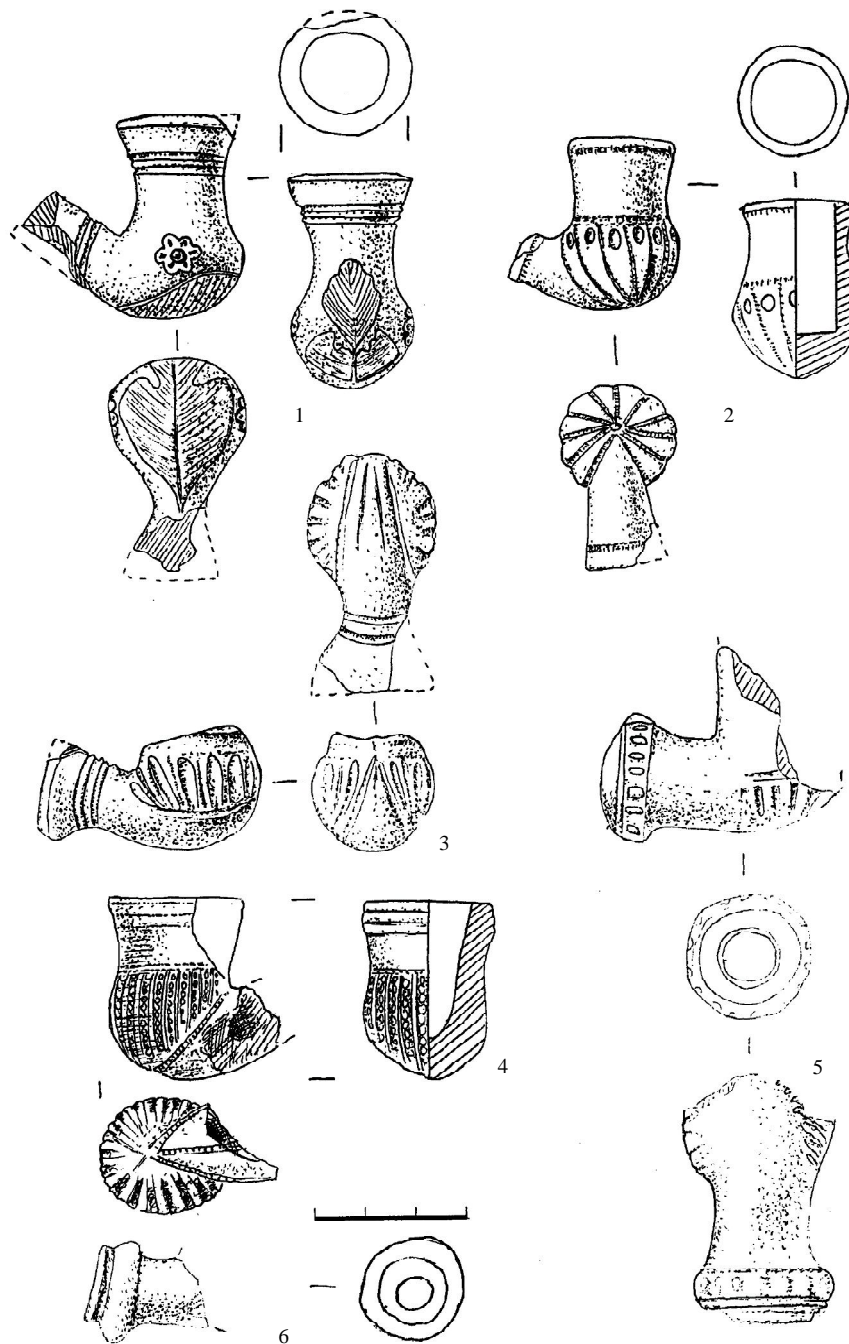

Рис. 1. Люльки з Жовкви (1-5) та Глинська (6).

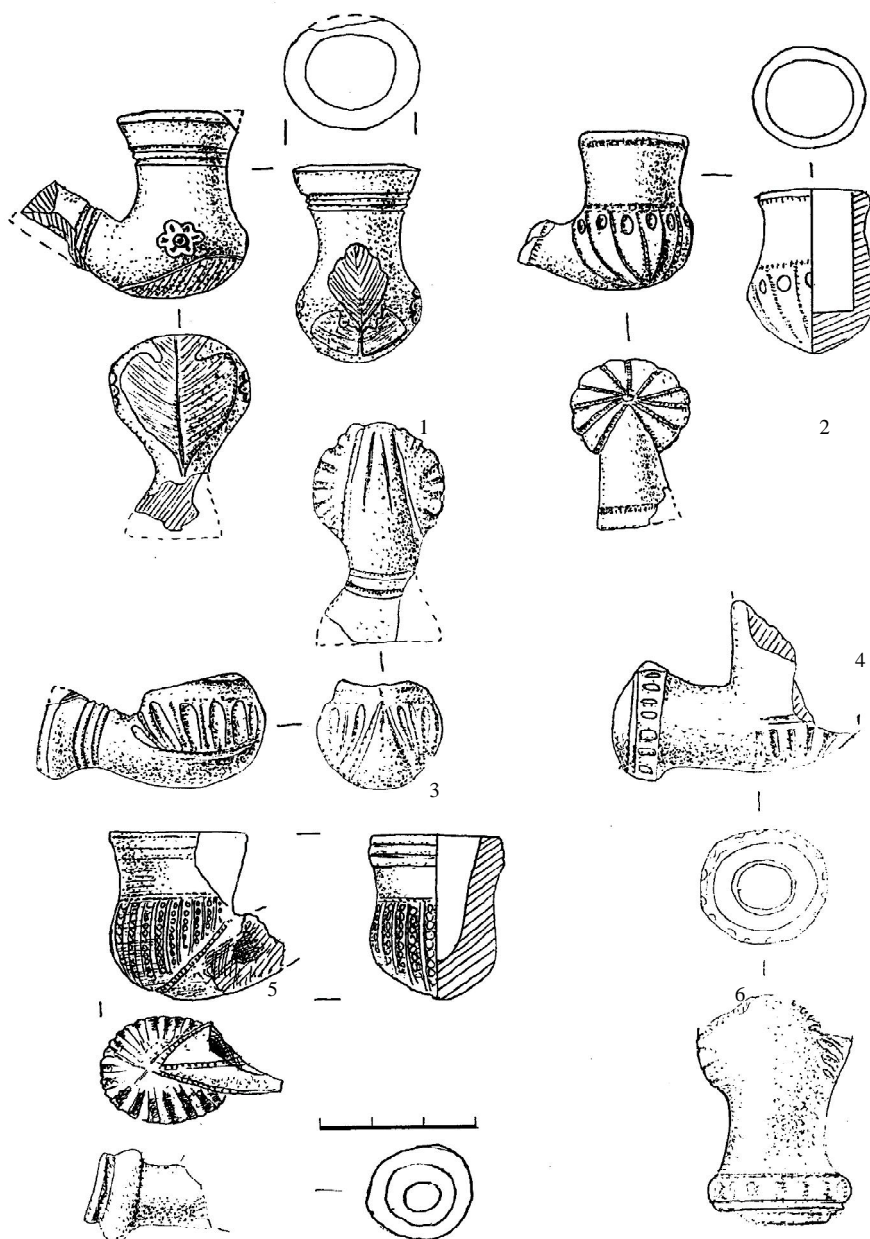

Рис. 2. Люльки з Жовкви (1-5) та Глинська (6-7)

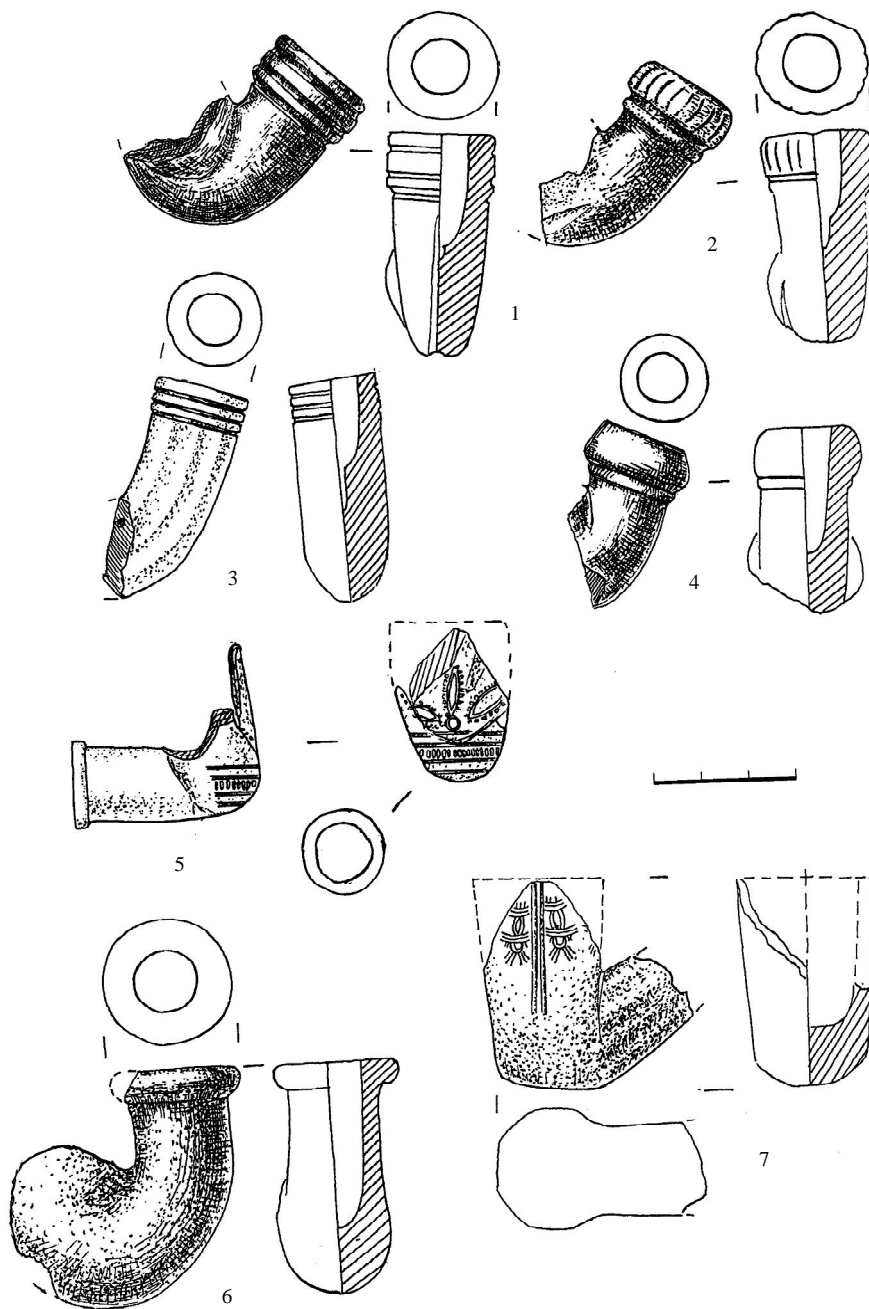

Рис. 3. Люльки з Жовкви (4-5) та Глинська (1-3, 6-7)

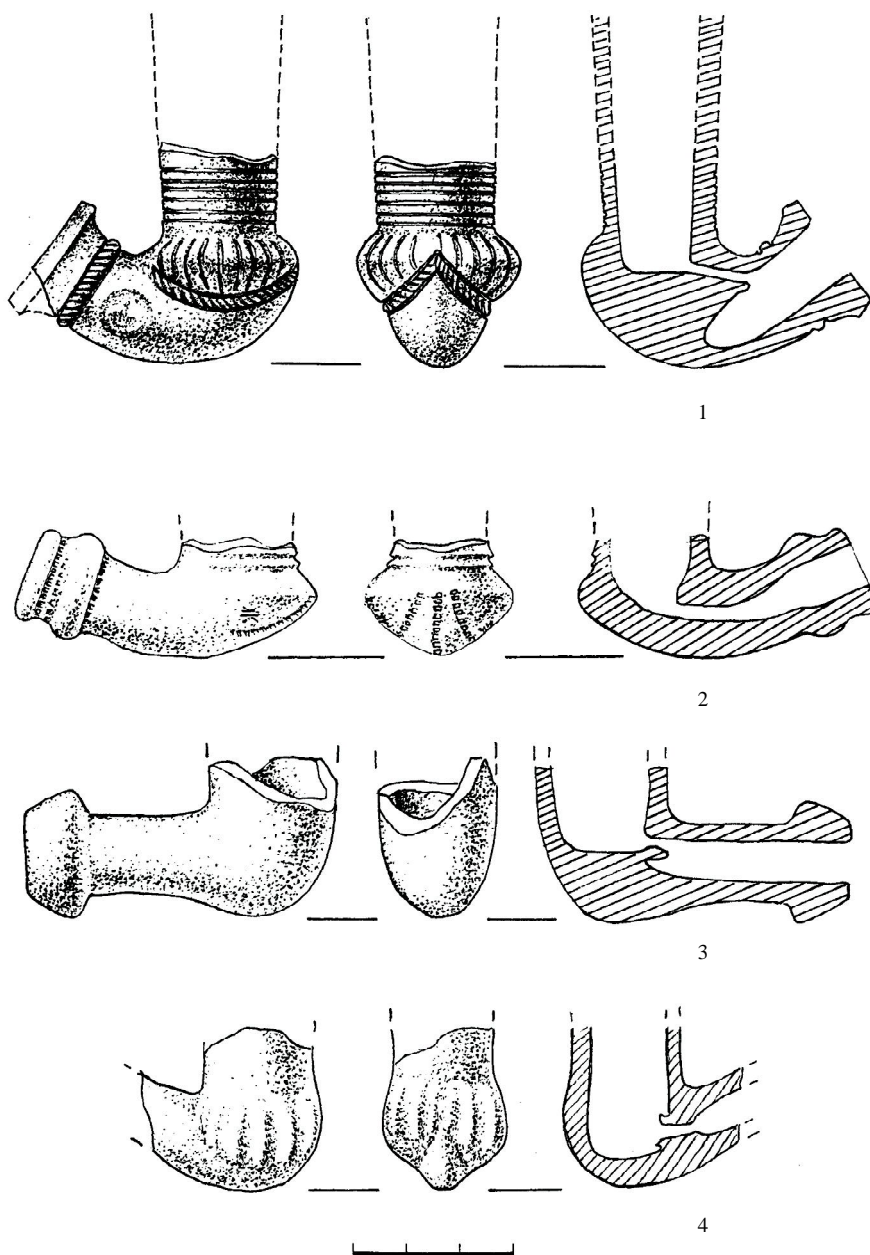

Рис. 3. Люльки з Жовкви (1-2) та Глинська (3-4)